

Opakovanie tematického celku:

2. TC SLOVÁCI V UHORSKOM KRÁĽOVSTVE

Starí Maďari a vznik uhorského štátu

Po zániku Veľkej Moravy starí Maďari ovládli územie Karpatskej (Dunajskej) kotliny. Najskôr sa však obrátili na západ na územie dnešného Rakúska a Bavorska (súčasť Východofranskej ríše).

V roku 907 – Bavori pri Bratislave zhromaždili vojsko, no Maďari ich rozdrvili. Takmer 50 rokov boli Maďari postrachom Európy, lukostrelci na rýchlych koňoch, vyzbrojení zakrivenou šablou – typická zbraň ázijských kočovníkov.

V roku 955 – bitka pri rieke Lech – vojská nemeckého kráľa Ota I. porazili maďarských vojakov, padlo asi 10 tisíc Maďarov. Úderná sila Maďarov bola zlomená, preto sa obrátili na Slovensko.

Staromaďarská spoločnosť sa zmenila, vládcovia začali budovať jednotný štát, do Uhorského štátu začleňovali aj územie dnešného Slovenska.

Archeologické nálezy dokazujú nepretržité osídľovanie na našom území, ľudia sa aktívne zúčastňovali na budovaní Uhorska.

Kráľovstvo svätého Štefana

Maďari po bitke pri rieke Lech zmenili spôsob života. pastierstvo vymenili za chov dobytky a roľníctvo. Ich novou vlasťou sa stal stred Karpatskej kotliny.

Gejza – tvrdý vládca, začal presadzovať kresťanstvo, nechal pokrstiť seba i svojho syna Štefana.

r. 997 Gejza zomiera, vlády sa ujíma vojvoda Štefan. Na trón si robil nároky aj vojvoda **Kopán** z rodu **Arpádovcov**.

V spore o trón sa na Štefanovu stranu postavili ozbrojení rytieri a niektorí slovenskí veľmoži. Za svojich telesných strážcov ustanovil **Honta a Poznana**.

Štefanovo vojsko Kopána porazilo a **v roku 1000 dostal Štefan z rodu Arpádovcov** od pápeža Silvestra **kráľovskú korunu**.

Štefan I.

- stal sa prvým uhorským kráľom
- podporoval kresťanstvo
- zakladal kláštory, kapituly, prešporstvá a kamenné farské kostoly
- zomrel v roku 1038 a v roku 1083 bol vyhlásený za svätého.

V Ostrihome vznikla **samostatná cirkevná Uhorská provincia**. Štefan I. rozdelil územie kráľovstva na **župy (kráľovské komitáty)**, spravovali ich **župani**. Sídlnami sa stali niekdajšie veľkomoravské hradiská – Nitra, Bratislava, Starý Tekov, Novohrad, Gemer, Zemplín.

Vznikali aj župné obvody. **Župani** –

- spravovali župu,
- rozsudzovali spory,
- vyberali dane a poplatky,
- zvolávali a velili komitátne vojsko.

Nitrianske údelné vojvodstvo

Nitra od 9. storočia bola kniežacím sídlom.

Gejza sídlil v Ostrihome

Michal

- sídlil v Nitre
- nechal obnoviť kostol sv. Emerána
- súhlasil s obnovením kláštora sv. Hypolita na Zobore.

Okolo **roku 995** Gejza z Nitry odstránil Michala a dosadil svojho syna Štefana, ktorý sa oženil s bavorskou princeznou Gizelou.

Michalovi synovia Ladislav Lysý a Vazul ušli do cudziny, vrátili sa, keď poľský kráľ v roku 1001 odovzdal NÚV Ladislavovi Lysému. Po jeho smrti nastúpil brat Vazul, bol Štefanom uväznený a neskôr oslepený. Mal synov – Leventeho, Ondreja a Bela. Ušli z krajiny. Po Pohanskom povstaní proti kráľovi Petrovi Orselovi sa kráľom stal Ondrej, NÚV odovzdal Belovi .

Najväčší rozkvet NÚV dosiahlo za čias Bela I. a jeho synov Gejzu I. a Ladislava I.

Nitrianski údelní vojvodcovia:

- mali vojsko
- razili mince
- udeľovali majetky
- viedli zahraničnú politiku

1. kláštor na Slovensku – na Zobore pri Nitre – Zoborské listiny (1113) – najstaršie dodnes v originály zachované listiny.

2. kláštor v Hronskom Beňadiku založil Gejza I.

Nitrianske údelné vojvodstvo zrušil kráľ Koloman v roku 1108.

Posledným NÚV bol jeho brat Almoš.

Ústupčivý panovník

- **1205 – 1235 – vláda Ondreja II.**
- slabý panovník, šľachte rozdával kráľovský majetok
- neustále zápasil s nedostatkom financií – krajinu zadlžili vojenské výpravy
- nezodpovedná vláda → nespokojnosť šľachty
- **v roku 1222 – vydal Zlatú bulu**
 - zaručovala šľachte dedičnosť majetkov
 - nebude cudzincom rozdávať majetky (obmedzovala moc kráľa)
 - priniesla ďalšie spory, kráľ záväzky neplnil

- **1217 – 1218** – zúčastnil sa na križiackej výprave do Svätej Zeme
- **1235 – začal panovať Belo IV.** – syn Ondreja
 - nariadil kontrolu otcových darovaní
 - podporoval rozvoj kráľovských miest
 - 1238 – mestské privilégia Trnave - najstaršie

Tatársky vpád

- **1235** – korunovácia **Bela IV.** za uhorského kráľa
- v roku 1239 prijal Belo IV. do krajiny **Kumánov** utekajúcich pred Tatármi → **marec 1241** *Chán Batu na čele tatárskych vojsk vtrhol do Uhorska*
- **apríl 1241** – porážka uhorského vojska v **bitke pri rieke Slaná**
- Kráľ Belo IV. sa zachránil útokom k Jadranskému moru (Dalmánske ostrovy)
- **koncom roka 1241** na Slovensko vtrhol ďalší oddiel Tatárov → prenikli z Moravy a pustošili juhozápadné Slovensko
- **1242** – na území Maďarska Tatári vraždili, ničili, pálili a odvádzali zajatcov do otroctva. Prežili iba ľudia ukrytí v lesoch, jaskyniach a močiaroch.
- odolali iba dobre opevnené hrady a mestá – **Bratislava, Nitra, Komárno, Fiľakovo, Abovský Novohrad**
- **koniec jari 1242** → *odchod Tatárov z Uhorska* → Chán Batu sa chcel stať následníkom Chána Ogotaja, ktorý zomrel v Mongolskej ríši.
- zanechali hladomor, spustošenú krajinu a lúpeživých rytierov.

Obnova krajiny a nové spôsoby osídľovania

- následky vpádu Tatárov - mnoho mŕtvych, opustené oblasti
- nový systém obrany – Belo IV. povolil šľachte stavbu kamenných hradov → vznikali hradné panstvá
- osídľovanie krajiny → kráľ pozýval hostí napr. nemeckí osadníci:
 - dobrí remeselníci a obchodníci
 - nové spôsoby ťažby a spracovania rúd
 - nové metódy práce v poľnohospodárstve

Mestské výsady – privilégia

- koncom 30. rokov 13. storočia Belo IV. začal udeľovať **privilégia (výsady)** → vznik výsadných miest
- najvýznamnejšia výsada – právo na samosprávu – mešťania získali právo voliť richtára, mestskú radu a farára
- mohli slobodne nakladať s majetkom a sťahovať sa
- za privilégia museli mestá platiť **daň** do kráľovskej pokladnice
- pred Tatárskym vpádom získali privilégia – **Banská Štiavnica , Trnava** (opevňovacie právo), **Krupina, Zvolen, Starý Tekov.**
- **Mestské privilégia:**
 - míľové právo
 - právo skladu
 - hrdelné právo
 - trhové právo
 - právo rúbať drevo
 - ťažiarске právo

(schéma rozvrstvenia obyvateľov v stred. Uhorsku)

Po odchode Tatárov **Belo IV.** viedol ďalšie vojny. S **Přemyslom Otakarom II.** bojoval o rakúsku krajinu, Belo sa zriekol nároku. Neskôr vojna medzi **Belom IV.** a jeho synom **Štefanom V.**

1270-1272 – krátka vláda Štefana, ktorý zomrel ako 31-ročný - kráľom sa stal jeho 9-ročný syn **Ladislav IV. Kumánsky** (kočovný spôsob života, alkoholik, výtržník, bitkár), za ktorého vládla jeho matka **Alžbeta**.

Pán Váhu a Tatier

Po smrti Ladislava IV. → **Ondrej III.** (pokus o nastolenie poriadku)

1301 – smrťou **Ondreja III.** vymreli **Arpádovci** → veľmoži si robili, čo chceli.

Najsilnejší veľmož **Matúš Čák Trenčiansky** ovládol takmer celé Slovensko.

- Získal prezývku **pán Váhu a Tatier**, pretože vlastnil 50 hradov a zámkov na západnom a strednom Slovensku, patrila mu aj severná časť Maďarska, *východnú časť Slovenska* vlastnili **Omodejovci**.
- Ako rytier bojoval v službách Ondreja – vymenovali ho za **župana**, neskôr za **palatína** (najvyššieho úradníka kráľovstva)

Po smrti Ondreja III. na trón nastúpil **Karol Róbert**:

- v roku **1312** v *bitke pri Rozhanoviciach* porazil **Omodejovcov**
- silným protivníkom mu bola aj Matúš Čák
- keď Matúš Čák v roku 1321 zomrel, Matúšovu zem ovládol Karol Róbert.

Zlatá baňa Uhorska

Karol Róbert (Anjouovci na uhorskom tróne)

1308 – **Karolom Róbertom** nastupuje na uhorský trón nová dynastia **Anjouovcov**

bol korunovaný v Zahrebe po smrti Ondreja III., uznaný za kráľa Uhorským snemom **vládol v rokoch 1308 - 1342**

- hospodárske reformy – rozmach krajiny
- peňažná reforma – strieborné groše a zlaté florény
- obnovil mier, správu krajiny, vybudoval armádu
- zaviedol pevnú menu a stále dane
- podporoval rozvoj mien a baníctva – zlatá mena
- po smrti Matúša Čáka zjednotil územie krajiny

Ľudovít I. neskôr nazývaný **Veľký**:

- syn Karola Róberta, ktorý ako 17-ročný nastúpil na trón
- vládol v rokoch **1342 – 1382**
- **1370** bol korunovaný aj za **Pol'ského kráľa**, jeho ríša siahala do Baltského po Jadranské more
- **1381** udelil privilégia žilinským Slovákom
- nemal syna, iba 9-ročnú dcéru, v 11. rokoch sa zasnúbila s Ž. Luxemburským, synom českého kráľa Karola IV.
- vo Zvolene mu postavili Pol'ovnícky zámok, v Trnave Kúriu
- v roku 1382 nečakane zomrel

Banské mestá

Za vlády Anjouovcov malo významnú úlohu **baníctvo**. Slovensko sa nazývalo „*Zlatá baňa Uhorska*“.

Ložiská drahých kovov

- Banská Štiavnica a Kremnica (zlato a striebro)
- spišský región – Smoník a Gelnica (meď a striebro)
- Spišská nová Ves (železná ruda)

1328 Karol Róbert udelil Kremnici mestské práva, vznikla tu **mincovňa a banská komora**.
Výsady banských miest – právo vyhľadávať, ťažiť a spracúvať rudné bohatstvo ukryté v zemi.
Z vyťaženej rudy vyplývala povinnosť platiť **banskú daň**.
Budovanie nových cestných ťahov, rozvoj obchodu.

Mešťania

- štvrtý stav, sformovali sa v Uhorsku v 14. storočí
- uplatňovali sa v remeslách a v obchode
- 1381 – rovnaké zastúpenie Slovákov a Nemcov v mestskej rade zaviedol kráľ Ľudovít I.

Nakresliť schému –

Rozvrstvenie mestskej spoločnosti

patriarchát – bohatí mešťania

stredne zámožní mešťania – obchodníci a remeselníci

vzdelanci

mestská chudoba – slúžky, sluhovia, námedzní robotníci

Prvý cisár na uhorskom tróne – Žigmund Luxemburský

- zobral si za manželku Máriu – 12-ročnú dcéru Ľudovíta I. Veľkého
- v rokoch **1387 – 1437** bol uhorským kráľom
- nebezpečný sused Uhorska – *Turecko* (po porážke Srbska na Kosovom poli v roku 1389)
- **1396 Križiacka výprava** Žigmundna Luxemburského, turecké vojská porazili uhorských, nemeckých a francúzskych rytierov v **bitke pri Nikopole**
- **1403 – 1404 povstanie** časti uhorskej šľachty proti Žigmundovi
- stal sa jedným z najvýznamnejších panovníkov v Európe
- podporoval mestá – udeľoval im privilégiá
- *začal kompletne prestavovať Bratislavský hrad* – 2 brány – zachovala sa iba Žigmundova
- **Boje proti husitom** -1414 – 1418 Koncil v Kostnici – cieľom bolo odstránenie schizmu v cirkvi, **proces s Jánom Husom** (kazateľ, nenapraviteľný kacír), 6.7.1415 bol upálený
- v Ríme bol korunovaný za **cisára**
- **1434** koniec husitských vojen
- **1436** korunovaný za českého kráľa
- **1437** zomiera, kráľom sa stáva manžel dcéry Alžbety, **Albrecht Habsburský**, po 2 rokoch zomrel po výprave proti Turkom → syn **Ladislav Pohrobok**

Úloha: prepíš si poznámky do zošita

KRÁL S HAVRANOM V ERBE

- po smrti Albrechta → boje o trón
- po smrti Ladislava Pohrobka – uhorská šľachta zvolila za kráľa **Mateja Huňadyho (Korvína)**
- vládol v rokoch **1458 – 1490** (začal ako 15-ročný)
- vysporiadal sa s Jiskrovcami a Bratríkmi, pokoril odbojných veľmožov
- reformátor → *daňová reforma*
- vybudoval *silnú armádu – Čierny pluk*
- *podporoval rozvoj remesiel, obchodu a baníctva*
- *pokus o oživenie hospodárskeho života v Uhorsku, modernizácia súdnictva, posilnenie moci panovníka*
- **sídlo – Budín**
- prívlastok **spravodlivý kráľ**
- *podporoval rozvoj vzdelanosti a umenia* → založil **Academiú Istropolitana**
- zomrel v roku 1490 vo Viedni na mozgovú mŕtvicu
- nemal mužského potomka, zvolený bol **Vladislav II. Jagelovský:**
 - o ustupoval požiadavkám šľachty, prikyvoval → „*kráľ DOBRE*“
 - o za jeho vlády **sedliacke povstanie Juraja Dóžu – 1514**
 - o **1525 – 1526 – banícke povstanie**
- rozvrat Uhorska bol završený bitkou pri Moháči (1526)

Akademia Istropolitana

- vznikla v roku 1465 v Bratislave
- zakladateľ Matej Korvín
- prvá Univerzita na území Slovenska
- šírenie myšlienok humanizmu a renesancie
- Kancelárom bol J. Vitéz
- 1486 zanikla pre nedostatok financií

Úloha: prepíš otázky a odpovedaj na ne do zošita

1. V ktorom roku porazili vojská Ota I. maďarské vojská pri rieke Lech?
2. Kde bola nová vlasť Maďarov po porážke pri rieke Lech?
3. Ako sa volal tvrdý vládca, ktorý presadzoval kresťanstvo a nechal pokrstiť seba i syna Štefana?
4. Kto nastúpil po smrti Gejzu a v ktorom roku bol korunovaný? Bol vyhlásený za svätého.
5. Z akého rodu bol vojvoda Kopáň, ktorý si tiež robil nárok na kráľovstvo po smrti Gejzu?
6. Kto spravoval župy?
7. Aké mesto bolo od 9. Storočia kniežacím sídlom?
8. Kde bol 1. Kláštor na Slovenku?
9. Kde sídlili údelní vojvodovia?
10. Aká bola ich funkcia?

11. Kde bol II. kláštor na Slovensku?
12. Za koho vlády dosiahlo Nitrianske údelné vojvodstvo najväčší rozmach?
13. Kde sa v minulosti stavali hradiská? Kto na nich žil?
14. Kde bolo pôvodné sídlo uhorského kráľa?
15. Vymenuj aspoň dve sídla obranného charakteru.
16. Čo je župa?
17. Čo vydal uhorský kráľ Ondrej II. v roku 1222 a čo obsahuje?
18. Kto nastúpil na uhorský trón po Ondrejovi II.?
19. V bitke pri ktorej rieke Tatári porazili Uhorské vojská v roku 1241?
20. V akom poradí vládli? Belo, Štefan V., Ladislav IV. Kumánsky. Ondrej III.
21. V roku 1308 nastupuje na trón nová dynastia, ktorej predstaviteľ je Karol Róbert.
22. Kto je pán Váhu a Tatier?
23. Kto nastúpil na trón po Matúšovi Čákovi Trenčianskom? A kto potom?
24. Ako chcel kráľ zvýšiť počet obyvateľov na Slovensku?
25. Čo sú privilégiá?
26. Vymenuj niektoré privilégiá, ktoré boli udeľované v Uhorsku. Míľové právo.....
27. Vymenuj dve banské mestá. V ktorom meste je mincovňa?
28. Aké boli výsady banských miest?
29. Za vlády ktorého panovníka bola križiacka výprava pri Nikopole v roku 1396?
30. Kto bol nenapraviteľný kacír, upálený, kazateľ?
31. Koho prezývali kráľ Dobré a kráľ s havranom v erbe?
32. Ako sa volala silná armáda, ktorú vybudoval Matej Korvín? Kde sídlil?
33. Kde, kedy a kto založili prvú Univerzitu na území Slovenska? Ako sa volala?

ÚLOHA: Opakovanie tematického celku. Vypracované otázky prepíš do zošita. Odfot' mi vypracované úlohy a pošli na: brislava.uhnakova@gmail.com

